

ARISTOTELES FELSEFESİNDE LİSAN KULLANIMININ UYLAŞIMSALLIĞI

Kadir KÜTÜKOĞLU*

ÖZ

Aristoteles'in insana ait olan lisan ile doğal dil arasında yapmış olduğu ayrımın önemi nedir? Bu ayrım, onun dil felsefesinde ve genel anlambilim tarihinde nasıl bir rol oynar? İlkın, lisanın bir grup simge vasıtasıyla uylaşimsal olarak ayırt edici özellikte olan karmaşık bir birlik olduğu dile getirilebilir. Birtakım temel çeşitlemelere karşın, Aristoteles'in simgeler teorisi, konuşulan seslere dayalı bir iletişim aracı olarak ruhta içkin olan etkilenimlerin sembollerıyla bağlanak halindedir. Aristoteles, gözlemlerinden hareketle, diğer hayvanların sadece acı ve haz verici şeyleri belirtmek için seslerle iletişim kurabildiğini, ancak yalnızca insanların uylaşım sayesinde, iyi ve kötü olanı, doğru ve yanlış olanı görünür kılmak için lisan kullanabildiğini ileri sürer. Bu açıdan bakıldığında, lisanın insana özgü yapay bir model veya bileşik bir yapı olduğu anlaşılabilir.

Anahtar kelimeler: Aristoteles, uylaşım, lisan, sözcük, simge, sembol.

THE CONVENTIONALITY OF LANGUAGE USAGE IN THE PHILOSOPHY OF ARISTOTLE

ABSTRACT

What is the significance of Aristotle's distinction between human language and natural language? What role does it play in his philosophy of language and the general history of semantics? First of all, it can be claimed that a language is a complex unit characterized by convention with a group of signs. Notwithstanding essential variations, Aristotle's theory of signs as a means of communication that relies on spoken sounds is connected with the symbols of affections in the soul. Based on his observations, Aristotle argues, whereas other animals can only communicate with voices to reveal painful and pleasant things, only human beings can use language by convention to make apparent the good and the bad, the right and the wrong. From this viewpoint, it can be understood that language is a synthetic pattern or compound structure that is unique to human beings.

Keywords: Aristotle, convention, language, word, sign, symbol.

---

* Doktora Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ana Bilim Dalı, E-mail: kadirkutukoglu@POSTA.mu.edu.tr, ORCID Number: 0000-0003-4845-4688.

FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)

2021 Güz, sayı: 32, ss. 123-138

Makalenin geliş tarihi: 04.05.2021

Makalenin kabul tarihi: 08.10.2021

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/flsf>

FLSF (Journal of Philosophy and Social Sciences)

Autumn 2021, issue: 32, pp.: 123-138

Submission Date: 04 May 2021

Approval Date: 08 October 2021

ISSN 2618-5784

Giriş

Bir tartışmada (dialegesthai), tartışmanın nesnelere bir araya getirmek olanaksızdır; bunun yerine biz, bunların sembolleri (symbola) için sözcükler (onomata) kullanırız ve sözcüklerden sonra gelenlerin tıpkı çakıl taşlarıyla hesaplama yapanların sayaçlarına (psephoi) bakıp düşündüğü gibi nesnelere de takip ettiğini düşünürüz. Ancak, gerçekte böyle değildir; çünkü sözcükler ve hesapların toplamı sayıca sonludur, buna karşılık, nesnelere sayıca sonsuzdur; dolayısıyla, söz (logos) ve her bir tekil sözcük (onoma) zorunlulukla daha fazla sayıda (pleio) şeyin simgesidir (semainein). Bu nedenle, sayaçlarla hesaplama yapmakta iyi olmayanların işin erbablarınınca aldatılması gibi tartışmalarda (logoi) sözcüklerin gücü konusunda toy olanlar da hem kendi tartışmalarında (dialegomenoi) hem de başkalarını dinlemede (akouontes) yanlış akıl yürütmenin (paralogizontai) kurbanı olur.²

Felsefe tarihi içerisinde, tartışmanın içeriğini oluşturan düşünsel ayrımlar, akıl yürütmeler ve bunların uzantıları olan argümanların, felsefi ilkeler üzerinde müşterek bir zemine imkân tanıyıp felsefi bilginin ilerleyişine katkı sağlayacağı beklentisi yaygındır. Bu beklenti, felsefi diyalogların ilk örnekleri nezdinde kimi zaman boşa çıksa da tartışmanın felsefe için ikinci planda olduğu söylenemez. Örnek vermek gerekirse Platon, *Meno*'da (Menon) sorduğu sorularla okuyucuya Menon'un erdemini neliği hakkındaki düşünsel konumunu bildirir. Bu sorularla birlikte okuyucu, Menon'un kendisine atfedilen birtakım düşünceler olduğunu anlar. Diyalogun kalan kısmında Menon, okuyucu nezdinde kendisine atfedilen düşünceleri yeniden dile getirmek için konuşmada bulunmak zorunda kalır. Bunu yapma amacı, kendi hesabına, düşüncelerini çarpıtılmaktan kurtarmaktır.³ Sonuçta söz konusu diyalogun neden aporetik olduğu anlaşılır. Çünkü diyalog, erdem kavramının ne olduğu hakkındaki felsefi bilginin ilerleyişine pek de katkı sağlayamayan bir tartışmaya dönüşür.

Tartışmanın, en genel anlamıyla, bir düşüncenin, konuşmacı tarafından hitap edilen tarafa veya kitleye iletimini içeren bir süreç olduğu söylenebilir. Bu sürecin başat ögesi ise konuşmadır. Konuşma (logos), Platon'un felsefesinde olduğu kadar Aristoteles'in felsefesinde de ön plana çıkar. Nitekim Aristoteles'in dil felsefesinin bir parçası olan iletişim modeli nezdinde konuşma, düşüncenin

² Aristotle, "Sophistical Refutations", *The Complete Works of Aristotle*, ed. Jonathan Barnes, trans. W. A. Pickard-Cambridge, Princeton University Press, Princeton, NJ 1995, 165a6-18.

³ Plato, "Meno", *Plato: Complete Works*, ed. John Madison Cooper, D. S. Hutchinson, trans. G. M. A. Grube, Cambridge University Press, Cambridge, MA 1997, 72a-79e.

hitap edilen kitleye iletim imkânını sağlayan önemli bir araçtır. Yani, (1) konuşmacı, (2) konuşma, (3) içerik bağlamı (4) taraf veya kitle ve (5) mesaj olmak üzere beş temel öğeden müteşekkil olan söz konusu iletişim modelinde, konuşmasıyla birlikte konuşmacı merkezdedir; hitap edilen taraf veya kitleye ancak içerik bağlamından sonra gelir. Çünkü konuşma (logos), duyulabilir bir öğrenim aracı olmasıyla ayırt edici niteliğe sahiptir:

İlineksel olarak (kata symbebekos), akla (phronesis) en çok katkısı olan duymaktır (akounein). Konuşma (logos) kendi başına olan (to kath'hauto) değil de ilineksel olarak (kata symbebekos) duyulabilir olması nedeniyle bir öğrenim aracıdır; çünkü sözcüklerden (onomata) oluşur ve her bir sözcük bir semboldür (symbolon). İşte bu nedenle, doğuştan birtakım duyu organlarından noksan olanlar arasında körler, sağır ve dilsizlerden daha akıllıdır.⁴

Aristoteles'in iletişim modelinin, modern iletişim modellerine benzer olduğu kadar söz konusu modellerden çeşitli farklılıklar da barındırdığı söylenebilir.⁵ Örnek vermek gerekirse önceki satırlarda üzerinde durulmuş olduğu gibi, Aristoteles'in iletişim modelinde konuşmacı ve konuşmasına verilen merkezi önem, bu model içerisinde geribildirim rolünün tamamıyla göz ardı edildiği anlamına gelir.⁶ Buna rağmen, iletişim kavramını, genel olarak kodlanmış bir simgeler kümesi olarak tanımlamak mümkündür. Bu açıdan düşünüldüğünde, iletişimin yazılı veya sözlü olmak üzere kodlama işlemi yapan bir gönderici ile kodlama çözüm işlemi yapan bir alıcı arasında gerçekleşen bir faaliyet olduğu söylenebilir. Konuşma, nesnelere sözcükler aracılığıyla iletir. Ayrıca nesnelere temsil eden sözcükler, müşterek simgeler olarak da gösterilebilir. Ancak simgeler ve sözcükler tam olarak karşılıklı bir ilişki içinde de değildir; çünkü aralarında doğal bir ilişki yoktur. Kısacası, yazılı veya sözlü iletişimde lisanın nesnelere vasıtasıyla gerçekliği temsil etmesi, gerçeğin bizatihi kendisini yansıtmaz. Bu açıdan Aristoteles'in görüşlerinden bağımsız olarak, lisanın, yalnızca kendi yasalarına uyan ve insana özgü olan sistematik bir yapı olarak anlaşılabilir.⁷

Aristoteles, dilin iletişimsel fonksiyonunu, lisani simgelerin isteğe bağlı kullanımını olarak görür. Bu düşüncesi itibarıyla da o lisan kullanımında uylaşım

⁴ Aristotle, "Sense and Sensibilia", *The Complete Works of Aristotle*, ed. Jonathan Barnes, trans. J. I. Beare, Princeton University Press, Princeton, NJ 1995, 437a11-18.

⁵ Karş. Bkz. Lasswell (1948), Shannon & Weaver (1949), Osgood & Schramm (1954), Berlo (1960), Westley & MacLean (1957), Barnlund (1970), Dance (1967).

⁶ Maiti, Syamales & Sadhukhan, Sweety, *E-Commerce & Business Communication*, McGraw Hill Education (India) Private Limited, Gautam Buddh Nagar, Noida, UP 2020, s. 16.

⁷ Aristotle, "De Interpretatione", *The Complete Works of Aristotle*, ed. Jonathan Barnes, trans. J. L. Ackrill, Princeton University Press, Princeton, NJ 1995, 16a20-28.

kavramını ortaya koyar. Diğer türlü, yazılı veya sözlü belirteçlerin (tokens) tamamı uyulaşım olmaksızın hiçbir anlam ifade etmez. Bu anlamsızlık hali, para analogisiyle birlikte düşünülebilir.⁸ Çünkü para da (nomisma) lisan gibi uyulaşımsaldır. Sosyal alanda kullanılır ve meşruiyeti belli bir kanun (nomos) çerçevesinde belirlenmiş doğal olmayan bir araçtır. Sonuç olarak, Aristoteles nezdinde, dil konusunda en az iki ayrımın yer alması gerektiğinden bahsedilebilir. Bunlar da (1) uyulaşımsal lisan ve (2) doğal dil olarak belirlenebilir.

Öte yandan, sözel iletişimin fiziksel kısmının, lisanın tam anlamıyla kavranmasını zorlaştırabileceğine de dikkat çekilmelidir. Bu yüzden ki Aristoteles, anlaşılmaz sesler ve eklemli sesler arasında da bir ayrıma gitmeyi tercih eder. Eklemli seslerin, düşünceleri ifade etmesi, yalnızca sesin rastlantısal bir niteliğidir. Çünkü konuşulan sesler zihinsel izlenimlerin simgeleridir, eş deyişle, konuşulan sesler, zihinsel izlenimlerin, bir kurala bağlı olarak düzenlenmiş biçimleridir.⁹ Dolayısıyla, rastlantısal olarak, bu izlenimler, bir konuşma haline gelir. İşte bu nedenle, ses de Aristoteles'e göre, farklı anlamlandırmalar ve iletişim türleriyle ilişkilendirilmesi gereken fiziksel ve dilbilimsel yönleri sahip bir şey olarak ön plana çıkar. Aristoteles buradaki nüansı vermek için, simgeleri belirtmek amacıyla kullandığı *semeion* sözcüğünü, simgeler ve düşünceler arasındaki ilişkiyi açıklamak için de kullanma yoluna gider.

Tıpkı, bir kişinin karşısındaki kişiye gülümsemesinin bu kişinin dostça tavrını simgelemesi gibi bir simge de doğal olarak bir nesneyi imler. Ancak Aristoteles düşünceler, sözcükler ve nesnelere arasındaki isteğe bağlı ve uyulaşımsal olan dilbilimsel ilişkiyi belirtmek amacıyla *symbolon* sözcüğünü tercih eder. Aristoteles'e göre sözcükler, nesnelere değil düşüncelerle doğrudan uyulaşımsal bir ilişki içerisindedir.¹⁰ Yani, düşünceler ve nesnelere arasındaki ilişki sözcüklerin de araya girmesiyle dolaylı bir yoldan sağlanır. Sözcükler nesnelere düşünceler vasıtasıyla gönderimde bulunur ve nesnelere yerlerini tutar.

---

⁸ Aristotle, "Nicomachean Ethics", *The Complete Works of Aristotle*, ed. Jonathan Barnes, trans. W. D. Ross & J. O. Urmson, Princeton University Press, Princeton, NJ 1995, 1133a29-32.

⁹ Kretzmann, Norman, "Aristotle on Spoken Sound Significant by Convention", ed. J. Corcoran, *Synthese Historical Library*, Cilt: 9, D. Reidel Publishing Company, Dordrecht 1974, s. 6.

¹⁰ Kasabova, Anna & Marinov, Vladimir, "Aristotle on Verbal Communication: The First Chapters of De Interpretatione", *Empedocles: European Journal for the Philosophy of Communication*, Cilt: 7, Sayı: 2 (June 2016), s. 246.

Sözün Parçaları: Harf, Sözcük ve Fiil

Aristoteles, hiçbir eserinde lisan sözcüğünü kullanmaz. Onun lisandan kastı, sözü oluşturan parçalardan müteşekkil bir yapıdır.¹¹ Bu açıdan lisan (dialektos), konuşma, söz, yerine göre tümce, ifade ve tartışma gibi anlamları olan *logos* sözcüğü ile karşılanır.

Aristoteles'e göre bir sözcük (onoma), zaman bildirmeyen (semainein) uyuşimsal bir lisani girdidir.¹²

Bir sözcük (onoma), zaman bildirmeyen, parçaları kendi başına anlamlı olmayan (semantikon kekhorismenon) uyuşimsal olarak anlamlı (semantike) bir sestir (phone). 'İyi-at'taki (Kalippos) '-at' (hippos), 'iyi at' (kalos hippos) ifadesinde (logos) olduğu gibi kendi başına (kath'hauto) bir şey belirtmez (semainein).¹³

Öte yandan, fiil (rhema) ise, zaman bildiren (to prossemainon khronon) ve bir öznenin yerini tutan uyuşimsal atıf simgesidir (semeion). Söz gelimi, 'iyileşme' kendi başına ve zaman bildirmeyen bir sözcükken, 'iyileşir' hem zaman bildiren hem de bir özne olarak tümce içinde yer alan sözcüklerin yerini tutan bir fiildir.¹⁴

Aristoteles'in lisan tanımı, sesin (phone) dil organı (organon) vasıtasıyla telaffuzdur (diarthosis); telaffuzda kullanılanlar ise, ünlü harfler ve ünsüz harflerdir. Ünlü harfler ses ve gırtlak yoluyla, ünsüz harfler ise, dil organı ve dudaklar yoluyla üretilir.¹⁵

De Interpretatione (Peri Hermeneias), ilk bakışta kuramsal mantık konularını içeriyor gibi görünse de¹⁶ bu imlemenin kendisi yanıltıcı olabilmektedir.¹⁷ Örnek olarak, nedensel belirlenimcilik gibi önemli felsefi doktrinler de metin içerisinde eleştirel olarak serimlenir.¹⁸ Söz konusu metnin, anlambilim tarihi açısından oldukça önemli bir metin olduğu ise yadsınmaz.¹⁹

¹¹ A.g.e., s. 241.

¹² Aristotle, *De Interpretatione*, 16b7.

¹³ A.g.e., 16a19-22.

¹⁴ A.g.e., 16b6-10, 19-20.

¹⁵ Aristotle, "History of Animals", *The Complete Works of Aristotle*, ed. Jonathan Barnes, trans. d'A. W. Thompson, Princeton University Press, Princeton, NJ 1995, 535a-b.

¹⁶ Aristotle, *De Interpretatione*, 16a.

¹⁷ Rescher, Nicholas, "Truth, and Necessity in Temporal Perspective", *The Philosophy of Time: A Collection of Essays*, ed. Richard M. Gale, MacMillan Press Ltd., London 2000, s. 183.

¹⁸ Aristotle, *De Interpretatione*, 18a28-19b4.

¹⁹ Kretzmann, *Aristotle on Spoken Sound Significant by Convention*, s. 3.

Aristoteles *De Interpretatione*'un daha ilk satırlarında metin boyunca ele alacağı konuların neler olduğunu şöyle sıralar:

İlk olarak, bir sözcük (onoma) [İkinci Bölüm] ve bir fiilin (rhema) neliği [Üçüncü Bölüm] konusunda, daha sonrasında ise, bir değilleme, bir evetleme [Beş ve Altıncı Bölüm], bir önerme ve bir tümcenin (logos) neliği [Dördüncü ve Beşinci Bölüm] konusunda bir uzlaşmaya varmalıyız.²⁰

Dikkat edilecek olursa, Aristoteles'in bu sıralamayı takip etmesinin bir nedeni olduğu anlaşılır. Çünkü Aristoteles özelden genele, parçalardan bütüne doğru bir sıralamayı takip eder. En nihayetinde, beşinci bölümün konusunu oluşturan ve biraz önce de belirtildiği gibi konuşma, söz, tümce gibi birçok anlamda kullanılan *logos*'un da en az bir sözcük ve bir fiille oluşturulan lisani bir yapı olması bakımından sözdizimsel olarak anlamlı bir ifadeyi sağlamada yeterli olduğu fark edilir.²¹ Ancak Aristoteles'in asıl ilgisi, sözdizimsel lisandan ziyade konuşma seslerine dayalı lisanın kendisine odaklıdır.²²

Bir sözcük (onoma), konuşulan anlamlı bir sestir (phone semantike), ayrıca sözcükler sözdizimsel girdiler değildir; çünkü her birinin dilsel bir statü kazanması uylaşım vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Bu açıdan, *De Interpretatione*'da, onun tarafından inceleme nesnesi haline getirilenlerin, insana ait olan konuşmanın parçalarına koşut olduğu söylenebilir.

Aristoteles bu koşutluğu imlemek adına, ruhta içkin olan etkilenimler (ta en tei psykhei pathemata), sözcükler (onomata) olarak anlaşılması gereken seslendirmeler (ta en tei phonei) ve yazılı harfler (ta graphomena) arasında üçlü bir ayırım yapar. Ruhta içkin olan etkilenimler, seslendirmelerle, seslendirmeler ise yazılı harflerle temsil edilir. Aristoteles'e göre, harfler (grammata) ve sesler (phonai) herkes için aynı olmasa da simgeler (semeia) temsiller ettikleriyle ruhta içkin olan etkilenimlerin evrenselliğine vurgu yapar:

Konuşulan sesler (phonai), ruhun (psykhe) etkilenimleri veya izlenimlerinin (pathemata) sembolleridir (symbola); grafiksel simgeler veya yazılı harfler de (ta graphomena), konuşulan sözlerin sembolleridir. Harfler (grammata) gibi konuşmak da tüm insan ırkları (ethnos) için aynı değildir. Ancak, ruhun etkilenimlerinde tüm insan ırkları için bu sesler aynı simgelerdir (semeia) ve

²⁰ Aristotle, *De Interpretatione*, 16a1-2.

²¹ Boger, George, "Aristotle's Underlying Logic", *Handbook of the History of Logic*, eds. Dov M. Gabbay & John Woods, Elsevier B.V., NX Amsterdam 2004, s. 120.

²² Hudry, Jean-Louis, "Aristotle on Language and Universal Proof", *The Road To Universal Logic, Studies in Universal Logic*, eds. Arnod Koslow & Arthur Buchsbaum, Springer International Publishing AG., Cham 2015, s. 268.

etkilenimlerin nesnelere de (pragmata) temsil veya benzerlik, suret veya kopyalar (homoiomata) olmaktadır.²³

Yukarıdaki pasajdan takip edilebileceği gibi Aristoteles'e göre, konuşulan ve yazılan sözcükler, ruhun etkilenimlerinin simgeleridir (semeia) ve bu simgeler de şeylerin veya nesnelere (state of affairs) benzerlikleridir. Semboller (symbola) bir şeyi ifade etmek veya söz konusu şeye atıfta bulunmak için kullanılırken, simgeler (semeia) doğrudan doğruya söz konusu şeyi gösterir. Bu da Aristoteles'in, dilbilimsel girdiler olan simgeleri, ruhun etkilenimlerinin simgeleri olarak (ta en tei psykhei pathemata) kesin bir biçimde belirlemeye çalıştığını gösterir.²⁴

Ruhta içkin olan etkilenimler veya izlenimler (pathemata tes psykhes), *noein* fiiliyle bağlantılıdır. Çünkü düşünmek (to noein) de tamamıyla etkilenimler veya izlenimlerle gerçekleştirilen bir faaliyettir. Bu açıdan, ruhta içkin olan etkilenimler veya izlenimlerden kastedilenin, aynı ilişki sözcükler ve nesnelere arasında da mevcut olmak üzere düşüncelerin kendisine karşılık geldiği belirtilebilir.²⁵

129

Sözcük, Harf, Hece ve Ses

Aristoteles, sözcüğü, sesle (phone), uyluşıma göre (kata syntheken) anlamlı olmayla, zamanla ve parçaları bütünden ayrışık olmama gibi tanımlarla ilişkilendirir. Sırasıyla, aşağıda verili olan iki pasaj takip edilirse bu ilişkilendirme daha iyi anlaşılabilir:

Sözcük (onoma), uyluşımla anlam kazanan (kata syntheken), zamana gönderimde bulunmayan, hiçbir parçası bütünden ayrışık olarak anlamlı olmayan bir sestir (phone).²⁶

Uyluşımsal (kata syntheken) olduğunu söylüyorum, çünkü hiçbir şey bir sembol (symbolon) olmadığı müddetçe doğası gereği (physei) bir sözcük değildir; ne de olsa vahşi hayvanların harfsiz gürültüleri (agrammatoi psophoi) bile bir şeyler anlatır, ancak hiçbirini birer sözcük değildir.²⁷

Özellikle ikinci pasajda geçen harfsiz gürültü (agrammatoi psophoi) vurgusu, sesin kaplamalı olduğunu vurgular. Çünkü hiçbir *psophos*, *phone* değildir.

²³ Aristotle, *De Interpretatione*, 16a3-8.

²⁴ A.g.e., 24b1-2.

²⁵ A.g.e., 16a13-15.

²⁶ A.g.e., 16a18-19.

²⁷ A.g.e., 16a26-9.

Bu açıdan, Aristoteles nezdinde, gürültü ve ses arasında da keskin bir ayrımın olduğu söylenebilir. Ne de olsa yalnızca insana özgü olan lisan, anlamlı seslerin (phonai semantikai) grafiksel notasyonudur. Ancak, diğer hayvanlarda böyle bir şey yoktur; çünkü çıkardıkları sesler harfsiz olmaları nedeniyle bölünemez.²⁸

Buradaki notasyon sistematik bir yapı olan alfabe ile koşuttur. Alfabedeki grafiksel simgeler (graphemes), lisandaki sesbirimlerine (phonemes) tekabül eder. Her bir grafiksel simge (grapheme) ve sesbirim (phonem) çeşitli kombinasyonlarla karmaşık bir yapıya kavuşturulabilir. Aristoteles, bu küçük birimleri, yani, *grapheme* ve *phoneme*'yi, harf (gramma) ve anlamlı ses (stoikheion) olarak adlandırır.²⁹

Aristoteles'in yapmış olduğu uyuşimsal olma (kata syntheke) vurgusu, lisanın (dialektos) yapay bir bileşik olduğunu dolaylı olarak da ima eder. Çünkü *syntheke*, uyuşım anlamına geldiği gibi tekil bir bileşik anlamına da gelir. Böylece, tıpkı Platon'da olduğu gibi Aristoteles'te de uyuşimsallıktan kasıt, doğal olanın tam zıttında olmaya eşit düşer.³⁰

Bu nedenle lisan, uyuşıma dayalı olmasıyla yapay bir olgu olarak bütünlük kazanır; çünkü aynı zamanda doğal olmayan bir bileşiktir. Bu da sözün (logos), bütün hayvanlar arasında neden bir tek insanda olduğunu netleştirir.³¹ Çünkü insan dışındaki hayvanlar lisani uyuşım yapma olanağından mahrumdur (dialegetai).³²

Nihayetinde söz (logos) anlamlı sesler (phonai semantikai) bütünüdür ve en az bir sözcük (onoma) ve bir fiilden (rhema) oluşur:

Söz (logos), parçaları sözcük olarak kendi başına anlamlı olan, ancak bir evetleme (kataphasis) veya değilme (apophasis) olmayan anlamlı sestir (phone semantike). Açıklayacak olursam, örneğin, 'insan', şöyle ya da böyle olmasa da (çünkü bu sözcüğe bir fiil eklenirse bir evetleme veya değilme olacaktır) bir anlam ifade eder; ama heceleri kendi başına anlamsızdır. 'Kasnak'taki (mus) 'kas' (us)

²⁸ Aristotle, "Poetics", *The Complete Works of Aristotle*, ed. Jonathan Barnes, trans. I. Bywater, Princeton University Press, Princeton, NJ 1995, 1456b22-25.

²⁹ A.g.e., 1456b20; Aristotle, "Parts of Animals", *The Complete Works of Aristotle*, ed. Jonathan Barnes, trans. W. Ogle, Princeton University Press, Princeton, NJ 1995, 661b14-15; Aristotle, "Metaphysics", *The Complete Works of Aristotle*, ed. Jonathan Barnes, trans. W. D. Ross, Princeton University Press, Princeton, NJ 1995, 1014a26-31.

³⁰ Aygün, Ömer, *The Middle Included: Logos in Aristotle*, ed. John Russon, Northwestern University Press, Evanston, IL 2017, s. 160.

³¹ Aristotle, "Politics", *The Complete Works of Aristotle*, ed. Jonathan Barnes, trans. B. Jowett, Princeton University Press, Princeton, NJ 1995, 1253a10-11.

³² Aristotle, *History of Animals*, 536b32-537a3.

da kendi başına anlamlı değildir; bu, sadece kendi başına bir sestir (phone).³³

Her bir sözcük ve fiil kendi başına anlamlı olsa da kendi başına (kath'hauto) bir evetleme (kataphasis) veya değilme (apophasis) olmayan hecelerden oluşur ve heceler kendi başına anlamsızdır. Hece, lisanî olarak herhangi bir varlığa gönderimi olmayan bir sestir. Çünkü uyuşimsal (kata syntheken) bir anlama sahip değildir.

Dolayısıyla, 'kasnak' sözcüğündeki 'kas', hayvanlarda kasılarak veya açılarak vücudun her türlü devinimini sağlayan, tellerden oluşan organ ve bu organın teli dokusu anlamındaki 'kas' sözcüğünü karşılamamaktadır.

Özetle, hece, anlamlı bir ses (phone semantike) olan sözcüğün³⁴ aksine anlamsız bir sestir (phone asemos).³⁵

Ses ve Gürültü Arasındaki Fark

Ses ve gürültü ayrımını netleştirmek için *akounein* fiiline bakmak yeterli olabilir. Söz konusu fiil, kabaca duymak anlamında kullanılır. Genitif veya akuzatif kullanımlarıyla ise dinlemek, öğrenmek veya bir şey dinlemek anlamında değil de bir şey duymak anlamına gelecek biçimlerde kapsamlıdır:

Arı veya arıya benzer herhangi türde sesleri duyamayan (psophon akounein) hayvanlar zekidir (phronimos) ama öğrenmeden de yoksundur.³⁶

Bu pasajda *akounein* fiili genitif kullanılmıştır ve nesnesi sestir (psophos).³⁷ Ses, bir cismin bir başka cisimde oluşturduğu bir darbenin ürünüdür. Sesin açığa çıkması için bir titreşim olmalıdır; çünkü darbe oluşturan cismin devinimi için, bu cismin hava akışını geçmesi gerekir.³⁸

Aristoteles hatta genel olarak Antik Yunan'da sestem kasıt, bir nesnenin başka bir nesneye çarpmasıyla oluşan akustik etkidir.³⁹ Yani, akustik bir etki olan ses için, en az iki nesnenin birbirine çarpması gereklidir.⁴⁰

³³ Aristotle, *De Interpretatione*, 16b26-32.

³⁴ Aristotle, *Poetics*, 1457a11-12.

³⁵ A.g.e., 1456b35-36.

³⁶ Aristotle, *Metaphysics*, 980b23.

³⁷ Aygün, *The Middle Included: Logos in Aristotle*, s. 147-148.

³⁸ Aristotle, "On The Soul", *The Complete Works of Aristotle*, ed. Jonathan Barnes, trans. J. A. Smith, Princeton University Press, Princeton, NJ 1995, 419b22-24.

³⁹ Aygün, *The Middle Included: Logos in Aristotle*, s. 148.

⁴⁰ Aristotle, *On The Soul*, 419b9-12.

Dolayısıyla, bu nüanslar, genel anlamda ses olarak verilen *psophos*'un, esasında, akustik bir etki olduğunun anlaşılmasını sağlar ve bu anlamıyla söz konusu sözcüğün, anlaşılmaz sesleri, eş deyişle gürültüleri de kapsadığı fark edilir. Keza Boethius'tan itibaren Aristotelesçi Orta Çağ yorumcuları da *psophos*'u gürültü (sonus) olarak, *phone*'u da ses (vox) olarak Latinceye çevirmeyi uygun görmüşlerdir.⁴¹

Simge, Sembol, Ses ve Söz

Tarihsel kökeni itibarıyla *semeiotike* sözcüğü, bir isim olarak, Antik Yunan tıp dilinde tıbbi simge bilimi anlamına gelecek biçimde kullanılır. Bu haliyle, bir rahatsızlığın veya hastalığın simgesi olan semptom (symptoma) sözcüğüyle bağlanak halindedir. Ancak, özellikle Platon ve Aristoteles terminolojisinde simge (semeion) sözcüğünün kullanımı daha kapsamlı bir hal almaya başlar, devamında ise Orta Çağ ve Rönesans filozoflarının ilgi alanlarının önemli bir çalışma parçası olur.⁴²

Simge çalışmaları, özellikle İngiliz Aydınlanma Düşüncesi'nin önemli figürlerinden biri olan John Locke'la birlikte ciddi bir ivme kazanır. Öyle ki Locke, insanın anlama yetisini baz alarak, bilimin *physica*, *practica* ve *semeiotike* (semeiotike) olmak üzere üç farklı sınıftan müteşekkil bir yapı olduğunu öne sürer. *Semeiotike* ise ona göre, simgelerin öğretisidir. Söz konusu öğreti, sözcüklerin en uyuşmsal halleriyle, yani, simgeleriyle ilgilenir, ayrıca, koşulların sağlanması durumunda bu öğreti zihnin bir şeyleri anlamak ve anladıklarını birer bilgi halinde başkalarına aktarmak için yararlandığı simgelerin doğasını inceleme nesnesi haline getiren bir *logike*'dir. Dolayısıyla, simgeler (semeia) düşüncelerin karşılıklı iletimi için azami ölçüde gereklidir.⁴³

Locke'un simge üzerine olan düşüncelerinin büyük ölçüde Aristoteles'ten devralındığının dile getirilmesi olanaklıdır. Çünkü Aristoteles de yazılı harfleri (ta graphomena), lisanı oluşturan seslerin sembolleri (symbola) olarak (ta en ti phonei) tanımlar. Ayrıca iletişimi, iyi ve ikna edici konuşma olarak, *ethos* (güvenilirlik), *pathos* (konuşma yeteneği) ve *logos* (argüman) gibi geliştirici unsurlarla birlikte düşünür.

⁴¹ Eco, Umberto, *The Limits of Interpretation*, Indiana University Press, Indianapolis, IN 1994, s. 114.

⁴² Budrevičius, Algirdas, "Semiotic Insights into Aristotle's Theory of Being: Definition and Model of Sign", *Informacijos Mokslai*, Cilt: 62 (January 2012), s. 113.

⁴³ Locke, John, *An Essay Concerning Human Understanding*, ed. Kenneth P. Winkler, Hackett Publishing Company, Inc., Indianapolis, IN 1996, kitap IV, böl. XXI.

Tıpkı Platon gibi Aristoteles de lisanı, sese ait olanın (phonos) notasyonu veya temsili olarak görür. Bu görüş, söz (logos) ve parçalarının öncelikle ses (phone) olarak tanımlanmasının nedenlerinden biridir.⁴⁴ Öte yandan, konuşulan sesler (phonaı) ve grafiksel simgeler veya yazılı harfler (ta graphomena), ruhun etkilenimleri veya izlenimlerinin simgeleridir. Tüm bunlar, nesnelerin (pragamata) temsil veya benzerliği, suret veya kopyaları (homoiomata) olmalarıyla, Aristoteles'in simgeleri (semeia), ruhta içkin olan etkilenimlerin (ta en tei psykhei pathemata) sembolleri (symbola) olarak net bir biçimde tanılamaya çalıştığını gösterir.

Aristoteles nezdinde, anlamlı sese (phone semantike) karşılık gelenler harflerdir (grammata). Seslerin (phonen) anlamlılığı sözcükleri oluşturur. Sözcükler ise, uylaşımla sembollere (symbola) dönüşür. Çünkü uylaşım, sözcüğün sestem (phone) ayrışmasını sağlar. Uylaşımla bir sembol halini alan ses, esasında, şeyleri veya nesnelere (pragamata) temsil eden bir sözcüktür:

Dört ayaklı bir memeli de (viviparous quadrupeds) değişik türlerde sesler (phonaı) çıkarır, ancak bir lisanı yoktur (dialekton): lisan insana (anthropos) özgüdür. Çünkü her lisanı olanın sesi (phoneı) varken her sesi olanın lisanı yoktur.⁴⁵

Öyleyse, seslerin (phonen) doğal bir anlamı vardır. Lisan, insana özgü uylaşımsal karakteriyle belirgin olan anlamlı seslerden müteşekkil yapay bir bileşik olsa da sesin insan dışındaki hayvanlar açısından da belirgin bir önemi olmadığı söylenemez. Örneğin, aslanın kükremesi aslanlar için, köpeğin havlaması diğer köpekler için bir anlam ifade eder. Ancak bu anlam, tıpkı insanların lisanında olduğu gibi ruhta içkin olan etkilenimlerin iletilmesi için bir uylaşımsallığa tabi değildir; çünkü bu sesler (phonaı) doğası gereği (physei) bir anlam ifade eder.⁴⁶ Keza birçok hayvan sese (phone) sahip olsa da bu hayvanlar için ses (phone), acı ve hazzın bir simgesidir (semeion):

Peki, aynı türden hayvanlar sadece bir ses çıkarırken insan neden birden çok ses çıkarabiliyor? Yoksa insanın gerçekte sahip olduğu tek bir ses var da birden çok konuşma biçimi (pathe) mi var?⁴⁷

⁴⁴ Quarantotto, Diana, "Aristotle on the Differences in Material Organisation Between Spoken and Written Language: An Inquiry into Part-Whole Relations", *Elenchos*, Cilt: 40, Sayı: 2 (November 2019), s. 334.

⁴⁵ Aristotle, *History of Animals*, 536b31-537a3.

⁴⁶ Walz, Matthew, "The Opening of 'On Interpretation': Toward a More Literal Reading", *Phronesis*, Cilt: 51, Sayı: 3 (January 2006), s. 245.

⁴⁷ Aristotle, "Problems", *The Complete Works of Aristotle*, ed. Jonathan Barnes, trans. E. S. Forster, Princeton University Press, Princeton, NJ 1995, 895a4-6.

Söz (logos) anlamlı olmasını, ses veya sesin niteliğiyle almaz. Aristoteles'e göre, sözün anlamlılığı, sesin değişiklikleridir (pathe). Bu yüzden de söze anlam verenin sestem ziyade sesin değişiklikleri olduğu söylenebilir.⁴⁸

Dolayısıyla, sözü anlamlı kılan nasıl ki sesteki değişikliklerse, sözün sesle iletimini sağlayanlar da harfler (grammata) olur ve harfler de sesin değişiklikleridir (pathe). Öyleyse, tüm bu söylenenlerden şu çıkarım türetilir; sözün kendine özgü maddesi harflerdir; nihayetinde söz, sesli harflerden müteşekkil olan bir bileşiktir (syntheke).⁴⁹

Sonuç Yerine

Aristoteles nezdinde, sözü ve lisanı, eş deyişle, *logos*'u ve *dialektos*'u olanaklı kılan, onu diğer akustik etkilerden ayrıcalıklı kılan harfin (grammatos) varlığını zorunlu kılmaktadır. Böylece, harflerin (grammata) varlığı, gürültüden (psophos / sonus) ayrılan sesin (phone / vox), hem fizyolojik hem de anlamsal farklılığını temellendirir. Dolayısıyla, lisanın (dialektos), uylasımsal olarak (kata syntheke) anlam kazanan sestem (phone semantike) başka bir şey olmadığı dile getirilebilir.

Chomsky'nin görüşünün itici gücü, lisanın esasında hayvanların kullandığı iletişim sistemlerinden farklı olmasını savunmasında yatsa da⁵⁰ bu itici gücün izleklerini Aristoteles'e değin takip etmenin olanaklı olduğu söylenebilir. Çünkü Aristoteles'e göre, hayvanlar içinde söz (logos) veya lisan anlamında cisimleşen *dialektos*'la, salt insanın sahip olduğu bir olgu olarak karşılaşılır.

Logos veya *dialektos*'un varlığı da böylece, yalnızca insanın, diğer hayvanlara kıyasla kendisi için neyin faydalı veya zararlı, dolayısıyla, neyin doğru veya neyin yanlış olduğu hakkında konuşabilmek için söze sahip olduğunun anlaşılmasını olanaklı kılar.⁵¹

Ancak, uylasımla anlam kazanmadığı müddetçe seslerin, insan dışındaki hayvanların çıkardığı doğal gürültülerden bir farkı olmadığı gözden kaçırılmamalıdır. Çünkü sözcükler (onomata) ve semboller (symbola), sadece uylasımsal olarak lisani bir statü kazanır.

⁴⁸ Aygün, *The Middle Included: Logos in Aristotle*, s. 156.

⁴⁹ Aristotle, *Parts of Animals*, 660a3-4.

⁵⁰ Zirin, Ronald A., "Aristotle's Biology of Language", *Transactions of the American Philological Association*, Cilt: 110 (January 1980), s. 325.

⁵¹ Aristotle, *Politics*, 1253a10-14.

Bir sözcük, Aristoteles açısından, konuşulan anlamlı bir sese (phone semantike) karşılık gelir⁵² ve anlamlı bir ses de uylaşım ile dilbilimsel bir girdi halini alır veya lisani bir statü kazanır.

Öyleyse, tüm bu aktarılanların, en başta da söylenmiş olduğu gibi Aristoteles için asıl odak noktası olmayan sözdizimini anlambiliminden ayırmada yeterli olduğu söylenebilir. Çünkü Aristoteles için, bir sözcüğün anlamlılığı, uylaşım vasıtasıyla bir sembol (symbolon) olmasına bağlıdır ve lisan da insanı diğer hayvanlardan ayıran bir bileşik olmasıyla konuşulan anlamlı sesler (phonai semantikai) bütünü olarak cisimleşir. Dolayısıyla, sözdizimsel semboller (symbola), içerdikleri anlamın yokluğunda lisani statüleri olmayan anlamsız (asemos) sesler (phonai) bütününden farksızdır.

---

⁵² Aristotle, *De Interpretatione*, 16b19-20.

KAYNAKÇA

- Aristotle, "De Interpretatione", *The Complete Works of Aristotle*, ed. Jonathan Barnes, trans. J. L. Ackrill, Princeton University Press, Princeton, NJ 1995, ss. 72-101.
- Aristotle, "History of Animals", *The Complete Works of Aristotle*, ed. Jonathan Barnes, trans. d'A. W. Thompson Princeton University Press, Princeton, NJ 1995, ss. 774-993.
- Aristotle, "Metaphysics", *The Complete Works of Aristotle*, ed. Jonathan Barnes, trans. W. D. Ross, Princeton University Press, Princeton, NJ 1995, ss. 1552-1728.
- Aristotle, "Nicomachean Ethics", *The Complete Works of Aristotle*, ed. Jonathan Barnes, trans. W. D. Ross & J. O. Urmson, Princeton University Press, Princeton, NJ 1995, ss. 3718-4010.
- Aristotle, "On The Soul", *The Complete Works of Aristotle*, ed. Jonathan Barnes, trans. J. A. Smith, Princeton University Press, Princeton, NJ 1995, ss. 641-692.
- Aristotle, "Parts of Animals", *The Complete Works of Aristotle*, ed. Jonathan Barnes, trans. W. Ogle, Princeton University Press, Princeton, NJ 1995, ss. 994-1086.
- Aristotle, "Poetics", *The Complete Works of Aristotle*, ed. Jonathan Barnes, trans. I. Bywater, Princeton University Press, Princeton, NJ 1995, ss. 2316-2340.
- Aristotle, "Politics", *The Complete Works of Aristotle*, ed. Jonathan Barnes, trans. B. Jowett, Princeton University Press, Princeton, NJ 1995, ss. 1986-2129.
- Aristotle, "Problems", *The Complete Works of Aristotle*, ed. Jonathan Barnes, trans. E. S. Forster, Princeton University Press, Princeton, NJ 1995, ss. 1319-1527.
- Aristotle, "Sense and Sensibilia", *The Complete Works of Aristotle*, ed. Jonathan Barnes, trans. J. I. Beare, Princeton University Press, Princeton, NJ 1995, ss. 693-713.
- Aristotle, "Sophistical Refutations", *The Complete Works of Aristotle*, ed. Jonathan Barnes, trans. W. A. Pickard-Cambridge, Princeton University Press, Princeton, NJ 1995, ss. 278-314.
- Aygün, Ömer, *The Middle Included: Logos in Aristotle*, ed. John Russon, Northwestern University Press, Evanston, IL 2017.

- Barnlund, Dean C., "A Transactional Model of Communication", *Foundations of Communication Theory*, ed. Kenneth K. Sereno & C. D. Mortensen, Harper & Row, New York, NY 1970, ss. 83-102.
- Berlo, David K., *The Process of Communication*, Holt, Rinehart & Winston Publishing Company, New York, NY 1960.
- Boger, George, "Aristotle's Underlying Logic", *Handbook of the History of Logic*, eds. Dov M. Gabbay & John Woods, Elsevier B.V., NX Amsterdam 2004, ss. 101-246.
- Budrevičius, Algirdas, "Semiotic Insights into Aristotle's Theory of Being: Definition and Model of Sign", *Informacijos Mokslai*, Cilt: 62, 2012, ss. 113-135.
- Dance, Frank E. X., *Human Communication Theory: Original Essays*, Holt, Rinehart & Winston Publishing Company, New York, NY 1967.
- Eco, Umberto, *The Limits of Interpretation*, Indiana University Press, Indianapolis, IN 1994.
- Hudry, Jean-Louis, "Aristotle on Language and Universal Proof", *The Road To Universal Logic, Studies in Universal Logic*, eds. Arnod Koslow & Arthur Buchsbaum, Springer International Publishing AG., Cham 2015, ss. 267-281.
- Kasabova, Anita & Marinov, Vladimir, "Aristotle on Verbal Communication: The First Chapters of De Interpretatione", *Empedocles: European Journal for the Philosophy of Communication*, Cilt: 7, Sayı: 2, 2016, ss. 239-253.
- Kretzmann, Norman, "Aristotle on Spoken Sound Significant by Convention", *Synthese Historical Library*, Cilt: 9, D. Reidel Publishing Company, Dordrecht 1974, ss. 3-21.
- Lasswell, Harold D., "The Structure and Function of Communication in Society", *The Communication of Ideas: A Series of Addresses*, ed. Lyman Bryson, Harper & Row, New York, NY 1948, ss. 37-51.
- Locke, John, *An Essay Concerning Human Understanding*, ed. Kenneth P. Winkler, Hackett Publishing Company, Inc., Indianapolis, IN 1996.
- Plato, "Meno", *Plato: Complete Works*, ed. John Madison Cooper & D. S. Hutchinson, trans. G. M. A. Grube, Hackett Publishing Company, Inc., Cambridge, MA 1997, ss. 870-897.

- Quarantotto, Diana, "Aristotle on the Differences in Material Organisation Between Spoken and Written Language: An Inquiry into Part-Whole Relations", *Elenchos*, Cilt: 40, Sayı: 2, 2019, ss. 333-362.
- Rescher, Nicholas, "Truth, and Necessity in Temporal Perspective", *The Philosophy of Time: A Collection of Essays*, ed. Richard M. Gale, MacMillan Press Ltd., London 2000, ss. 183-220.
- Schramm, Wilbur L., "How Communication Works", *The Process and Effects of Mass Communication*, ed. Wilbur L. Schramm, University of Illinois Press, Urbana, IL 1954, ss. 3-26.
- Shannon, Claude E. & Weaver W., *The Mathematical Theory of Communication*, University of Illinois Press, Urbana, IL 1948.
- Syamales, Maiti & Sadhukhan, Sweety, *E-Commerce & Business Communication*, McGraw Hill Education (India) Private Limited, Gautam Buddh Nagar, Noida, UP 2020.
- Walz, Matthew, "The Opening of 'On Interpretation': Toward a More Literal Reading", *Phronesis*, Cilt: 51, Sayı: 3, 2006, ss. 230-251.
- Westley, Bruce H. & MacLean, Jr. Malcolm S., "A Conceptual Model of Communications Research", *Journalism & Mass Communication Quarterly (JMCQ)*, Cilt: 34, Sayı: 1, 1957, ss. 31-38.
- Zirin, Ronald A., "Aristotle's Biology of Language", *Transactions of the American Philological Association*, Cilt: 110, 1980, ss. 325-347.